

IDENTITARIAN REFERENCES OF TURKISH AND TURKISH -TATAR COMMUNITIES IN DOBRUJA

Case
Study

Keywords

Multiculturalism;
Minority;
Universality;
Dialog;
Ethnic group;

JEL Classification

I20, K49, Z12

Abstract

The study "Identitarian references of turkish and turkish-tatar communitites in Dobruja" analyses, on the one hand, the crystallisation of the ethno-linguistic, cultural and confessional identity of the Turks and Turkish-Tatars seated in this corner of the Romanian country for centuries, and on the other, highlights their way of life based on respect and understanding, tolerance and social peace with Romanians and other ethnic groups. Of all the ethnic groups found throughout the existence of Dobruja on its territory, the Turks and Tatars are noticed as the ones who managed not only to maintain, but also to constantly develop their ethno-linguistic, cultural and confessional identities, thus imprinting a true "touch of color", morality and culturality within the existence of the Romanian people.

INTRODUCERE

Studiul de față își propune să analizeze, pe de o parte, cristalizarea identității etno-lingvistice, culturale și confesionale a turcilor și turco-tătarilor așezați în acest colț de țară românească de secole, iar, pe de altă parte, evidențiază modul lor de viață bazat pe respect și înțelegere, pe toleranță și pace socială cu românii, și celelalte etnii.

În opinia unor specialiști (Tarcă, 1997), prin prisma statisticii, populațiile se constituie în diverse colectivități umane ce interconectează prin intermediul diverselor trăsături comune esențiale, acestea fiind rezultatul conviețuirii de durată în anumite areale.

În cazul Dobrogei, regiune ce reprezintă obiect de studiu al prezentului studiu, aceasta s-a remarcat încă din vechime ca fiind o adevărată zonă strategică deosebită în istoria culturală și în istoria factuală a poporului român, după cum a remarcat și Nicolae Iorga, istoricul care a încadrat-o în spațiul colonizării coloniilor grecești.

Dobrogea, ce era percepută de Constantin Brătescu drept o miniatură a continentului european și asiatic, un adevărat „cap de pod și poartă spre Orient” și un imens muzeu etnografic aflat în continuă transformare, a reușit ca de-a lungul impresionantei sale existențe să-și definească un mod de viață inedit, ce are la bază nu doar respectul și solidaritatea, ci și buna înțelegere între majoritarii români și etnicii turci, tătari, greci, ruși-lipoveni, armeni, israeliți, bulgari, romi etc.

De-a lungul zecilor de decenii de existență, pe teritoriul dobrogean, populațiile existente au reușit să învețe și ulterior să practice complexe legi ale bune conviețuirii, ale cooperării, concordiei și acțiunilor multilateral benefice.

Din totalitatea etnicilor regăsiți de-a lungul existenței Dobrogei pe teritoriul acesteia se remarcă turcii și tătarii, care au reușit nu doar să-și mențină, ci și să-și dezvolte constant identitățile etno-lingvistice, culturale și confesionale, în acest fel imprimând o adevărată „tușă de culoare”, moralitate și culturalitate în cadrul existenței poporului român.

CONVIEȚUIREA INTERETNICĂ ȘI RELIGIOASĂ ÎN DOBROGEA

Modul specific de existență al acestor două etnii regăsite preponderent pe teritoriul Dobrogei, identitățile diversificate, ca și deosebita spiritualitate turcă și tătară pot fi recunoscute cu destul de multă facilități în mărturiile vizibile ochiului liber și în zilele noastre, de la geamiile de o frumusețe deosebită, la casele de lemn tradiționale ori din chirpici, de la fântânile rituale (celebrele ceșme) la ceremonialurile dedicate

nașterii, nunții ori morții (respectiv törenurile), de la elementele inedite ale folclorului la diversitatea elementelor decorative ori de artizanat, de la arta culinară impresionantă la vasta moștenire a obiectelor de uz casnic.

Așa cum bine se cunoaște, vasta comunitate turco-tătară regăsită pe teritoriul dobrogean se remarcă prin tradițiile cultivate constant de-a lungul a sute de ani, ca și prin respectul acordat poporului român și implicit legii statului român, după cum a evidențiat și marele Mihail Kogălniceanu în cursul anului 1885, cu ocazia discursului susținut în Parlamentul României. Astfel, acesta susținea că populația turcă este una „din cele mai morale și care nu dorește mai mult decât să rămâie cu noi” (Rădulescu și Biloteanu, 1998).

Considerată deseori a fi un adevărat „mélange cultural” ori un fascinant univers în interiorul căruia se remarcă înțelepciunea și deschiderea populației conlocuitoare, Dobrogea apare menționată și în vechi legende istorice și geografice dedicate locurilor deosebite de pe teritoriul său, în marea majoritate a conținuturilor acestora turcii, ca și tătarii fiind prezentați ca adevărați descoperitori și implicit întemeietori ai acestui teritoriu al României. Nu de puține ori, motivația turcilor și tătarilor de pe teritoriul dobrogean se regăsea în idealul identificării cauzei, locurilor și oamenilor, elementele principale ale legendelor menționate anterior făcând referire la eroii deveniți victimele diverselor împrejurări nefericite.

În acest context se remarcă legenda dedicată întemeierii cartierului constănțean Anadolchioi, legenda comunei Băneasa (respectiv Paraköy), legenda comunităților din Derwent, legendele dedicate întemeierii Babadagului, legenda lacului Techirghiol, legenda satelor Ciocârlia de Sus-Ciocârlia de Jos (respectiv yük ve Küçük Bülbül), legenda Murfatlarului, legenda mausoleului Saif Saltuk Baba – un comandat de seamă în armatele turcilor selciukizi și derviş-misionar pentru Islam, legenda localității Mamaia, Islamului și vestit comandant al turcilor selciukizi) ori legenda lui Koyun Baba, un adevărat refugiu al pelerinajului nu doar pentru musulmani, ci și pentru creștini (Ibram, 1998).

Toate legendele privind populația din zona Dobrogei, ce au fost transmise de-a lungul anilor prin intermediul tradiției, se remarcă prin trimiterile deosebite nu doar la renumiți ctitori și întemeietori ai unor localități din regiune, ci și la eroii ce s-au remarcat din rândul oamenilor simpli (marea majoritate fiind plugari, păstori, meșteșugari, pescari, credincioși, cărași etc.). Lectura acestor legende evidențiază, într-un mod aparte, o multitudine de trăsături de caracter specifice eterogenelor populații (indiferent că vorbim de creștini, de musulmani etc.), precum și modul lor de conviețuire, sprijinirea reciprocă în momentele

deosebite, modul de manifestare al iubirii, simpatiei și solidarității.

Despre politica tolerantă pe care obișnuiau să o manifeste autoritățile din România în diversele probleme de natură etnică ori religioasă sesizată în cadrul comunităților din zona Dobrogei, ca și despre modul de conviețuire al acestora de-a lungul timpurilor a făcut o serie întreagă de aprecieri cunoscutul entomolog Alexis Montandon, care a ajuns în celebrul port Euxin în demersurile sale privind completarea colecției de insecte.

Montandon notează că etnicii turci plecau, în ciuda tuturor eforturilor autorităților române de a-i reține, aceștia fiind „perfect liberi în a-și exercita cultul, nefiind șicanați de preoți creștini, care nu încearcă să convertească pe nimeni și într-o pricină între musulman și creștin, judecătorii de pace dădeau cel mai adesea câștig de cauză primului” (Montandon, 1996).

De asemenea, spațiul dobrogean apare menționat și în conținutul cronicilor arabe ce datează din secolul XIII, Dobrogea fiind denumită Şakji, pe teritoriul său ducându-și traiul celebrii vlahi, ce se regăseau sub denumirea de „ulaqut”, dar și „al-Awalak” (Korobeinikov, 2008).

În jurul anului 1320, în Dobrogea (ce este regăsită sub numele Principatului Cărvunei) apare menționată și prezența lui Balko (în unele scrieri Balică), despre fiii acestuia, Teodor și Dobrotici, specificându-se că ar fi fost implicați activi în luptele Imperiului Bizantin, de partea trupelor împărătesei Ana de Savoia.

De altfel, acesta pare să fi fost și motivul pentru care în cursul anului 1347, unul dintre vasalii Bizanțului, emirul Bahud din Umur, la comanda împăratului Ioan Paleologul, a pornit într-o expediție în teritoriul condus de Balică, alte trupe bizantine luând cu asalt porturile Mării Negre, în urma luptelor pierzându-și viața nu doar Balică, ci și fiul acestuia, Teodor.

De-a lungul vremii, Dobrogea a constituit un subiect al disputelor conducătorilor acelor timpuri, dintre care se remarcă Mircea cel Bătrân, domnitorul care a reușit ca în cursul anului 1388 să o alipească la Țara Românească. După numai cinci ani însă, sudul Dobrogei este atacat și cucerit de Baiazid I, acesta încercând să pună stăpânire și pe Țara Românească.

Abia în anul 1403 Mircea cel Bătrân a reușit să cucerească cetatea de la gurile fluviului Dunărea, Licostomo, un an mai târziu fiind recucerită și Dobrogea, în paralel cu implicarea în cadrul luptelor dinastice ce se derulau în Imperiul Otoman. Ulterior morții domnitorului român – anul 1418, Mihail I, fiul acestuia, a reluat seria bătăliilor cu turcii, într-una din acestea el pierzându-și și viața (anul 1420).

În acel moment Dobrogea a fost din nou cucerită de turci, în fruntea cărora se afla sultanul Mehmed I

(Țara Românească a reușit să mențină numai Delta Dunării).

Cu toate acestea, în literatura de specialitate, momentul în care Dobrogea a intrat definitiv sub dominație otomană nu este unul unanim acceptat de către istorici. Mai precis, dacă marele Nicolae Iorga susține că Dobrogea a devenit teritoriu al Imperiului Otoman în anul 1416 (Iorga, 1898), în opinia altor istorici evenimentul s-ar fi produs abia următorul an (Giurescu, 1938; Ștefănescu, 1970; Brătianu, 1988) sau chiar în cursul anului 1420 (Pervain, 1978).

Se impune a se menționa faptul că există și opinii conform cărora Dobrogea a fost cucerită în mod treptat de către trupele otomane, mai precis, că aceasta s-ar fi declanșat în cursul anului 1417 și s-ar fi finalizat în anul 1452, ca urmare a tragicei cruciade europene, încheiată la Varna (Alexandrescu-Dersca-Bulgaru, 1973), sau că ar fi început în anul 1420 și s-a terminat în anul 1484, an în care au fost cucerite de către turci și gurile fluviului Dunărea (Ghiață, 1974).

De asemenea, în opinia Marietei Chipper, teritoriul Dobrogei s-a aflat și sub stăpânirea lui Dan al II-lea (Chipper, 1987), numeroasele dovezi arheologice ce au fost descoperite în zona cetății Enisala determinându-l și pe Radu Ciobanu să susțină că turcii au deținut, sporadic, controlul acestei zone până în perioada domniei lui Vlad Țepeș (Ciobanu (Vergatti), 1978).

Privind domnia lui Vlad Țepeș, acesta a reușit să preia o parte din teritoriul Dobrogei ca urmare a campaniei derulate la începutul anului 1462 pe malul din dreapta al fluviului Dunărea, exemplul său fiind urmat și de Mihai Viteazul, care în timpul campaniei derulate în anul 1594 a reușit să cucerească cetatea Măcinului, Isaccea, Silistra, Cernavodă, Rusciuc, Babadag. Iar istoricul Nicolae Iorga notează chiar că oștile lui Mihai Viteazul au reușit să ajungă până în Plevna (zona vestică) și Adrianopole (zona estică), cucerind cetățile Vidin și Nicopole (Iorga, 1998).

Într-unele din mărturiile vremii ([14], Dobrogea se regăsește sub numele „Syrfia” [15], pe întreaga perioadă a ocupației otomane teritoriul acesteia fiind locuit, în afara turcilor și a tătarilor musulmani, de așa numiții „ghiauri”, de cingene (romii de astăzi), de rumlari (respectiv greci), de gök-oğuzlar (mai precis găgăuții), ca și de cele mai numeroase comunități, cele ale bulgarlar (respectiv bulgarii de astăzi) și iflaklar (mai precis români).

Dicienii, respectiv comunitatea românilor dobrogeni, erau supuși ocupației otomane (raia) [16], își aveau originea din cetatea Vicina, aceasta apărând menționată și în unele cronicile din perioada medievală. Ei erau obligați să plătească haraciul (respectiv impozitul aplicat necredincioșilor), asemenea tuturor ghiaurilor, spre deosebire de românii ce proveneau din zonele Moldovei, ale Țării Românești ori din Ardeal (numiți în acea

perioadă mocani), pe care turcii îi scuteau parțial de impozit (Vâlsan, 1927).

Nu este de neglijat nici faptul că, de-a lungul anilor, în dorința de a scăpa de acest impozit, mulți dintre cei ce purtau denumirea de ghiauri s-au alăturat comunității turce, astfel ajungându-se ca acum, parte dintre turcii dobrogeni de credință musulmană să-și aibă originile în religia creștină.

Autorul Barbu Ștefănescu Delavrancea sesiza și faptul că preotul catolic din localitatea Caramurat (care astăzi poartă denumirea de Mihail Kogălniceanu) este un bun prieten nu doar cu preotul ortodox, ci și cu hogașii, legătura fiind consemnată drept prietenie „de căciulă” cu „popa românesc și cu hogașii turci” (Delavrancea, 1970).

De-a lungul a mai bine de cinci sute de ani, Țările Române s-au aflat sub suzeranitatea Porții, perioadă în care au reușit să-și conserve complexul propriilor structuri administrative, politice și militare, ca și instituțiile de cult ortodoxe și unitățile școlare cu predare în limba română.

În întreaga această perioadă, ele au fost percepute drept „Dar al sulh”, mai precis un cămin al legământului, al onoarei contractuale, indiferent că în speță era vorba de politică, de strategie ori chiar de domeniul militar.

În acest sens, se impune a se aminti și opinia așa numitului „patriarh al Dobrogei”, renumitul Ioan N. Roman, care remarca că istoria zonei reprezintă dovada „că turcii n-au deznaționalizat pe nimeni, n-au turcizat în sens etnic pe nimeni” (Roman, 1936). De altfel, dezvoltarea pe baze de natură religioasă a comunității otomane s-a realizat în conformitate cu totalitatea percepțiilor aferente religiei islamice vizând toleranța în raport cu restul religiilor, ceea ce a determinat o dezvoltare deosebită a comunităților non-islamice în cadrul Imperiului Otoman (Ibram, 1998).

Atât pentru turcii din zona dobrogeană, cât și pentru vecinii de comunitate ai acestora, tătarii, România s-a constituit, de-a lungul anilor, în statul ce le-a garantat respectarea drepturilor, ca și a tradițiilor moștenite.

După 1877, statul român s-a îngrijit, principal, de cultura spiritual-morală și civilizația materială a elementului musulman. În crezul expus în „Proclamația către locuitorii Dobrogei” (14.XI.1878, Brăila) de către Regele Carol I, adresat musulmanilor, se declara clar și răspicat că „dreptatea României nu cunoaște deosebiri de neam și de regiune. Credința voastră, familia voastră, vor fi apărate deopotrivă, ca și ale creștinilor. Afacerile religioase și ale familiei, vor fi pentru voi încredințate apărării muftiilor și judecătorilor aleși din neamul și legea voastră”, și „Armata română care intră în Dobrogea nu are altă chemare decât de a menține ordinea, ... de a ocroti pașnica voastră viețuire. Salutați dar cu iubire drapelul român, care va fi pentru voi drapelul libertății, drapelul dreptății și al păcii” (***, 2003).

De altfel, zona Dobrogei a fost, cel puțin în secolele XV- XIX, marcată preponderent în cadrul domeniului demografic de turcii și tătarii musulmani.

Așa după cum a consemnat și un împătimit al Dobrogei, revoluționarul pașoptist, agronomul, economistul, savantul de seamă Ion Ionescu de la Brad, „Dobrogea înfățișează, în privirea împoporimei ei, cea mai curioasă adunătură de neamuri deosebite, dintre care Românii, numerați într-o sumă cu Turcii, figurează mai mult de jumătate. Alături de 15 mii și mai bine de familii de toate celelalte neamuri laolaltă, Românii de împreună cu Turcii se socotesc peste 15 mii și mai bine de familii. Neamurile aceste, venite din toate părțile în Dobrogea, au găsit acolo un pământ bun și foarte roditor unde și-au întemeiat o nouă patrie” (Ionescu de la Brad, 1855).

Autorul relatează că în cadrul fiecărui cătun și sat din zona dobrogeană, indiferent de mărimea acestora, în perioada domniei lui Said Pașa, puteau fi identificate câte o geamie, precum și școli turco-tătare, el evidențind în lucrarea sa că „nu este țeară pe lume care, într-așa îngustă întindere de pământ, să cuprindă mai multe monumente antice ca Dobrogea: lucru ce arată mai bine decât orice așa zice eu, bune semne asupra viitorului acestei țări, când ea va eși din starea de sălbăticie și de înțelenire în care se află astăzi. Din distanță în distanță, foarte aproape una de alta, pe movile și pe dealuri, se văzu ruinile cetăților romane atât pe țărmurile mării cât și pe malul Dunărei. Asemene în mizlocul țerei se văzu, din zare în zare, deosebi de ruinele de cetăți, atât de multe movile naturale și artificiale încât de le-am privi ca morminte de oști, din care multe și sânt, am putea într-adevăr zice că Românul în Dobrogea calcă pretutindene pe ruinele mării străbunilor săi” (Ionescu de la Brad, 1855).

Conform autorului, anterior menționat, care la jumătatea secolului al XIX-lea s-a aflat „într-o călătorie de trei luni și jumătate, în Dobrogea, studiul meu special n-au ținut la altă ceva decât la interesul Turciei, în armonie cu acel Românilor, în tot ceea ce poate spori producerea avuției”, în anul de grație 1850 zona Dobrogei era delimitată în două mari districte, respectiv:

- Districtul Silistra – ce includea Tulcea, Măcinul, Isaccea și Hârșova
- Districtul Varna, în care era inclus Babadagul, Mangalia și Küstenge.

Pe întreg teritoriul dobrogean, Ion Ionescu de la Brad a reușit să identifice un număr total de 11.858 de familii (Ionescu de la Brad, 1855), cu următoarea repartizare:

- Familii de români - 3.656
- Familii de turci - 2.268
- Familii de tătari - 2.225
- Familii de bulgari - 1.194
- Familii de cazaci – 1.092

- Familii de lipoveni - 747
- Familii de greci – 250
- Familii de țigani – 172
- Familii de evrei – 119
- Familii de armeni – 76
- Familii de germani – 59

Tot autorul Ion Ionescu de la Brad este cel care într-o notă inclusă în *Excursion agricole dans la plaine de la Dobrodja* (anul 1850), susține că a reușit să identifice existența în zona dobrogeană a unui număr de 15.764 familii, în cadrul acestora fiind incluse și cele peste 3.800 de familii regăsite în zonele Bazargic și Balcic.

Se impune a se remarca faptul că între anii 1400 și 1800, datele privind locuitorii din zona dobrogeană, precum și istoria acestui lor sunt destul de puține, destul de rare fiind și documentele ce privesc colonizarea cu turcii și tătarii.

Cele mai multe informații pot fi regăsite în cadrul arhivelor ce privesc celebrele conflicte dintre ruși, turci și români, precum și a efectelor acestora, zona Dobrogei fiind „învăluită într-o ceață densă”(Ionescu de la Brad, 1855) până în jurul anului 1800, Europa fiind prea puțin interesată „de țările la sud de Dunăre și de locuitorii ei creștini” (Ionescu de la Brad, 1855). Pentru începutul deceniului al șaselea, mai cunoaștem prezența unui aport de mocani români între Dunăre și L. Razim (Arbore, 1929), precum și existența a cinci sate de arabi sirieni (Arbore, 1929). De asemenea, cunoaștem populația orașului Tulcea, care, după estimările viceconsulului austriac, era de circa 16 – 17.000 de locuitori (8000 ruși, 3000 moldoveni, 3000 bulgari, 2000 greci, 400 turci, 400 armeni, 100 evrei) la 1852 (Arbore, 1929). Profilul demografic al Dobrogei, ca „zonă-tampon”, avea să fie, însă, marcat de urmările Războiului Crimeii. Astfel, un aflux tot mai mare de tătarii nogai pătrunde în zonă, în timp ce, între L. Razim și brațul Sf. Gheorghe se vor stabili bulgari proveniți din Bugeac (Roman, 1922). Aceștia din urmă rămân, totuși, o minoritate, după relatările lui Camille Allard (1857), autor care prezintă și situația din Sudul Dobrogei (cazaua Kiustendje/Constanța): 33 de sate locuite, între care 19 turcești, 9 tătărești și 5 românești 18. Orașul Constanța, la 1857, avea circa 3000 – 4000 de locuitori (dintre care 500 – greci), iar Babadagul 10.000 de locuitori (Arbore, 1929).

Cel de-al VII-lea deceniu avea să aducă, din nou, semnificative schimbări în mozaicul etnic dobrogean, deja extrem de eterogen. Dacă la începutul acestuia, J. Michel, inginer la construcția căii ferate Cernavodă – Constanța, identifica și localiza cinci națiuni conlocuitoare, semnificative numeric (români – pe malurile Dunării, turci – la țărmul Mării și în zona Constanța, tătarii – între Rașova și Constanța, până la Babadag, bulgari – în interior, în zona L. Razim, cazaci/lipoveni – în Delta Dunării) (Michel, 1862), până

la 1870 proporțiile lor se vor schimba , făcându-și apariția și alte grupuri etnice.

Informații utile oferă și studiul lui G. Lejean, *Ethnographie de la Turquie d'Europe*, în special în privința localizării geografice a comunităților dobrogene – expunere însoțită de o hartă etnografică. Interesantă este o remarcă a acestuia, cum că limba română ar reprezenta o veritabilă „lingua franca” pentru turcii și tătarii dobrogeni (Lejean, 1861).

Până la Războiul Ruso – Turc din 1877, situația rămâne relativ stabilă, cu circa 15 – 20.000 de lipoveni și ruși în Deltă (după C. Sax), 50.000 de tătarii în zona centrală (C. Jirecek), locațiile geografice rămânând aceleași pentru restul națiunilor coabitante. Condițiile, însă, nu vor rămâne similare după conflictul din 1877 – 1878. Din nou o „zonă – tampon”, spațiul dunărean – pontic avea să suporte, odată cu izbucnirea ostilităților ruso – turce în 1877, aceleași vicisitudini aferente fiecărui conflict similar prin care trecuse, în repetate rânduri, de-a lungul secolului al XIX-lea. Impactul asupra populației locale se va dovedi drastic, aceasta fiind grav perturbată și, în cele din urmă, diminuată, scăzând – conform estimărilor consulului francez Laigue, din Galați – de la 150.000 de locuitori, la doar 90.000 (Arbore, 1930). Majoritatea bulgarilor migraseră la Nord, ca să revină, apoi, după încheierea adversităților (Tafali, 1921). Totodată, odată cu forțele otomane s-au retras și semnificative contingente de turci și tătarii (Helgiu, 1920). Ocupația rusă și preluarea administrației de către români au adus o relativă stabilitate regiunii, reflectată și la nivel demografic. Mișcările populației vor încetini, iar aceasta va crește simțitor.

Pentru anii 1877 – 1880 deținem numeroase statistici și estimări, suficiente unei analize obiective. Printre cele mai revelatoarese numără două statistici ruse, întocmite de gen. Bieloserkovici și, respectiv, V. Teploff. Prima, numără pentru districtul Tulcea, 3556 de familii românești (36 %), 2877 bulgărești (29 %), 1124 rusești (12 %), 1101 lipovenești (11 %) etc (Lebrun, 1918). Conform aceleiași estimări (cu date mai precise), județul Tulcea era locuită de 81.271 români (49,2 %), 26.754 bulgari (16,2 %), 32.636 lipoveni (19,8 %) – ca primele trei componente etnice. Statistica lui V. Teploff estimează, la 1877, o populație totală de 165.000 de locuitori (pentru toată Dobrogea de Nord) – dintre care 28.500 de români (17,2 %), 22.900 turci (13,8 %), 43.300 tătarii (26,2 %), 6720 cerchezi (4,07 %), 51.400 bulgari și ruși (31,15 % – numărați împreună, din considerente vădit panslaviste) (Trafali, 1921). După cum putem constata, totuși, între 1879-1880 au avut loc schimbări considerabile la nivel demografic. Astfel, o statistică românească apreciază numărul total al

famiilor/gospodăriilor din județul Tulcea (1879) la 12.947, dintre care 4082 românești (32 %), 3347 bulgărești (25 %), 1401 turcești (11 %), 2473 rusești și lipovenesti (19 %), etc (Lebrun, 1918). O altă estimare, tot românească, apreciază în 1880 populația județului Constanța ca fiind 61.561 de locuitori, dintre care 15.251 români (23 %), 23.498 tătari (38 %), 11.126 turci (18 %), 8038 bulgari (13 %) etc. (Lebrun, 1918). Mai apropiate de adevăr, statisticile primilor prefecți de Tulcea și Constanța, respectiv G. M. Ghica și Remus Oprescu, apreciază elementul românesc ca fiind reprezentat de 4082 familii în județul Tulcea, respectiv 14.884 locuitori în Constanța (Roman, 1922).

Lesne observabil, tabloul etnic al Dobrogei, exact sau nu, încă era dominat de componenta turco-tătară. Situația se va schimba în decursul a câtorva decade, un rol major jucându-l și politica de încurajare a colonizării cu români, veteranii de război și tinerii căsătoriți primind loturi de pământ dobrogean.

Un rol determinant în cadrul complexului proces al formării spirituale și religioase a comunității turce din zona Dobrogei l-a avut mentorul religios Saif Saltik Baba, derviş al sultanului, acestuia fiindu-i de altfel ridicat și un mausoleu în Babadag. Ulterior anului 1444, anul bătăliei de la Varna, Dobrogea ajunge, pentru mai bine de patru secole (mai precis până în cursul anului 1877, an în care are loc războiul de independență), sub dominația otomană, turcii fiind conduși în acea perioadă de puternicul Baiazid.

De altfel, așa cum remarca și C. Brătescu (Brătescu, 1928), acest an (respectiv 1444) reprezintă în cadrul istoriei etnografice dobrogene, nu doar eșecul de la Varna al creștinismului, ci și o modificare radicală a întregii zone, treptat „satele, în marea lor majoritate, începând să primească nume turcești, asemenea populației. Atât orașele, cât și cetățile, ajung să fie ocupate de administrația otomană și de garnizoane, locul bisericilor fiind luat de geamii” (Brătescu, 1928).

CONCLUZII

Începând cu secolul al XVI-lea se remarcă o colonizare mai accentuată a Dobrogei cu influențele musulmane, aspect ce a determinat și o modificare accentuată a toponimiei zonale, la finele deceniului al VIII-lea al secolului al XIX-lea, ce coincide cu finalul ocupației turcești, remarcându-se doar o treime populație românească (respectiv un număr de 1260 de familii), comparativ cu cele 2338 familii de turci (Brătescu, 1919).

De asemenea, tot în această perioadă se remarcă o influență deosebită numelor de origine turcă nu doar în rândul populației din zona Dobrogei, ci și a cătunelor și satelor, a diverselor produse existente,

a unor ocupații meșteșugărești, a faunei și a florei etc.

Despre densitatea comunităților turce și tătare din zona Dobrogei stau mărturie însăși vechile moschei din Mangalia, Măcin, dar și din Babadag, acestea fiind construite cu precădere, alături de geamii și de mesgiduri, îndeosebi în perioada anilor 1400-1877, în vederea satisfacerii diverselor necesități de natură spirituală ale marii majorități a populației (Ionescu, 2012). Ulterior, s-a luat decizia înființării renumitelor kadiate (respectiv a tribunalelor religioase), precum și a medreselor (școlilor religioase) (Ibram, 1998).

Așa după cum s-a menționat, în Dobrogea se remarcă tradiția deosebit de intens cultivată a comunității turco-tătare, aceasta remarcându-se întotdeauna nu doar prin respectul față de români, ci și față de instituțiile statului și implicit de legea din România. După cum sesiza și Mihail Kogălniceanu în cursul anului 1885 în cadrul discursului său privind comunitatea turcă, populația din zona Dobrogei a fost apreciată ca fiind „dintre cele mai morale” (Rădulescu și Bitoleanu, 1998), aceasta neavând alt interes „decât să rămâie cu noi” (Rădulescu și Bitoleanu, 1998).

Și renumitul scriitor Barbu Ștefănescu Delavrancea, ajuns în zona Dobrogei, la mijlocul lunii august a anului 1887, în calitatea sa de jurnalist la ziarul bucureștean „Românul”, pentru realizarea unui reportaj, a remarcat armonia dintre populațiile din regiune, consemnând că „tătarul nu se ceartă cu mocanul, nici acesta cu lipoveanul”, dar și că „neamțul nu se supără pe turc” (Delavrancea, 1970).

Dialogul interetnic și interreligios a fost intensificat și de realizarea Marii Uniri care a generat, apodictic, ridicarea Bisericii Ortodoxe Române la cea mai înaltă treaptă ierarhică. Astfel, în februarie 1925, a fost adoptată Legea pentru ridicarea Scaunului Arhiepiscopal și Mitropolitan al Ungrovlahiei, ca Primat al României, la rangul de Scaun Patriarhal. Odată asigurat cadrul legislative, la 1 noiembrie 1925, Miron Cristea a devenit primul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Mesajul de natură teologică, în contextul României Marii, în care Biserica Ortodoxă Română își asumase curajul prefacerilor modernității, se înscria „în efortul de a oferi tânărului o perspectivă limpede asupra convingerilor religioase, prin care acesta să disocieze clar între efectele distructive ale urii și militantismului agresiv (atât de familiar unei societăți abia ieșite dintr-o conflagrație mondială) și binefacerile iubirii, frățietății” (Ciornea, 2017).

Nediscriinarea și respectarea drepturilor omului s-au păstrat și în zilele noastre drept valori majore, care prin transpunerea lor sistematică în practica socială au asigurat autenticitatea multiculturalismului din spațiul tomitan. Totodată, etnicilor tătari și turci, cvasimajoritari musulmani, nu au fost tratați drept cetățeni români de rang

secund, de clasă a doua, și nici nu au fost evaluați drept minoritari din punct de vedere cultural și valoric. Atât românii dobrogeni cât și tătarii și turcii din acest spațiu au înțeles că se pot simți mai bogați sufletește dacă vor respinge teza incomunicabilității, a incompatibilității și contrapunerii culturilor pe criterii rasiale, administrative sau politice, repectiv ierarhizarea lor pe aceste temeuri.

NOTE ȘI REFERINȚE

- [1] Tarcă, Mihai (1997). *Demografie*, București, Editura Economică, 1997, p. 27.
- [2] Rădulescu, Adrian și Bitoleanu, Ion (1998). *Istoria Dobrogei*, Editura Ex Ponto, Constanța, p. 289.
- [3] Ibram, Nuredin (1998). Conviețuire interetnică și interconfesională în Dobrogea. Repere istorice și culturale, în *Dobrogea. Coordonate istorice și arheologice*, Iași, Editura StudIS, pp. 283-300.
- [4] Montandon, Alexis (1996). Excursion en Dobroudja, Anvers, 1887, pp.30-31, apud. Cioroiu Constantin *Etnii trăitoare alături de români în Dobrogea*, în „Analele Dobrogei”, Serie Nouă, anul II, nr. 1, Constanța, pp. 28-30.
- [5] Korobeinikov, Dimitri (2008). A broken mirror: the Kipçak world in the thirteenth century, apud. Florin Curta, *The other Europe from the Middle Ages*, Leiden, Boston, New York: Brill, pp. 394-397.
- [6] Iorga, Nicolae (1898). *Studii istorice asupra Chilieii și Cetății Albe*, București, Editura Academiei, pp. 70 – 72.
- [7] Giurescu, Constantin C. (1938). *Istoria Românilor*, partea I, București, pp. 467-469; Ștefănescu, Ștefan (1970). *Țara Românească de la Basarab I „Întemeietorul” până la Mihai Viteazul*, București, pp. 57-59; Brătianu, Gheorghe I. (1988). *Marea Neagră*, București, Editura Meridiane, p. 235-238.
- [8] Pervain, Viorica (1978). *Lupta antiotomană a țărilor române în anii 1419 - 1420*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj- Napoca”, XIX, Cluj-Napoca, pp.71- 73.
- [9] Alexandrescu-Dersca-Bulgaru, Maria-Matilda (1973). *Aspecte ale vieții economice din târgurile și orașele Dobrogei sub stăpânire otomană (sec. XV - XVII)* în „Studii.Revista.Istorică”, 1, 26, 1, p. 33 – 37.
- [10] Ghiță, Anca (1974). Condițiile instaurării dominației otomane în Dobrogea, în *Studii istorice sud-est europene*. Culegere îngrijită de Eugen Stănescu (Academia de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România. Institutul de Studii Sud-Est Europene), I (București: Editura Academiei Republicii Socialiste România), pp. 43–126.
- [11] Chiper, Marieta (1987). *Dan al II-lea, domn până la „Marea cea Mare”*. *Tradiție și realitate*, în „Revista de istorie”, nr. 10, pp. 973-974.
- [12] Ciobanu (Vergatti), R. Ș. (1978). *Lupta domnilor Țării Românești – de la Mihai până la Vlad Țepeș pentru apărarea unității cu Dobrogea*, MN 4, 1978, pp. 87-90.
- [13] Iorga, Nicolae (1998). *Chestiunea Dunării*, București, Institutul European, pp. 243- 246.
- [14] Vâlsan, George (1927). *Dunărea de Jos în viața poporului român*, în „Graiul românesc”, I, București, pp. 141-142
- [15] Vâlsan, George (1927). *Dunărea de Jos în viața poporului român*, în „Graiul românesc”, I, București, pp. 144-145.
- [16] Delavrancea, Barbu-Ștefănescu (1970), „Șapte zile la Constanța. Note constănțene. Memoriu „Pro Nasone”, în: Barbu-Ștefănescu Delavrancea, *Opere*, vol. 6, București, pp. 121-129.
- [17] Roman, M. (1936). *Studiu asupra populației turcești din Dobrogea și sudul Basarabiei*. Extras din revista „Analele Dobrogei”, anul XVI. Tiparul „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, p. 15.
- [18] Ibram, Nuredin (1998). *Comunitatea musulmană din Dobrogea– Repere de viață spiritual*, Constanța, Editura Ex Ponto, p. 22-25; Îbidem „Politica religioasă a Osmanilor”, în: *Un proiect de împăcare a bisericilor*, vol. colectiv, Cluj, Editura Accent, 2007, pp. 246-250.
- [19] *** (2003). *Dobrogea (1878–1928). Cincizeci de ani de viață românească*. Constanța, Editura Ex Ponto, p. 608.
- [20] Ionescu de la Brad, Ion (1855). *Românii din Dobrogea*, în „România literară”, nr. 2, Iași, pp.13-15.
- [21] Arbore, Alexandru P. (1922). *O încercare de reconstituire a trecutului românilor din Dobrogea*, Constanța, Tipografia Victoria, pp. 27-28.
- [22] Arbore, Alexandru P. (1922). *Câteva însemnări asupra cerchezilor, grecilor și arabilor din Dobrogea*, în „Analele Dobrogei”, anul III, no. 4, pp. 504-507.
- [23] Arbore, Alexandru P. (1929). *Informațiuni etnografice și mișcări de populație în Basarabia sudică și Dobrogea în veacurile XVIII și XIX, cu specială privire la coloniile bulgărești din aceste regiuni*, în „Analele Dobrogei”, anul X, fasc. 1- 12, pp. 1-104.
- [24] Roman, Ioan N. (1922). *Drepturile, sacrificiile și munca noastră în Dobrogea; față de pretențiile Bulgarilor asupra ei*, în „Analele Dobrogei”, anul III, no. 4, pp. 444-498. O cauză însemnată a strămutării bulgarilor la Sud de Dunăre o constituie și acordarea județelor Cahul, Ismail și Bolgrad

- Moldovei. Cf. Arbore, Alex. P. (1929). *Informațiuni etnografice și mișcări de populațiune în Basarabia sudică și Dobrogea în veacurile XVIII și XIX, cu specială privire la coloniile bulgărești din aceste regiuni*, în „Analele Dobrogei”, anul X, fasc. 1- 12, pp. 1-104.
- [25] Arbore, Alexandru P. (1929). *Informațiuni etnografice și mișcări de populațiune în Basarabia sudică și Dobrogea în veacurile XVIII și XIX, cu specială privire la coloniile bulgărești din aceste regiuni*, în „Analele Dobrogei”, anul X, fasc. 1- 12, pp. 1-104.
- [26] Michel, J. (1862). *Les travaux de défense des Romains dans la Dobroudja – Kiustendjé et le retranchement connu sous le nom de fossé du Trajan, d’après les documents réunis pendant la mission danubienne*, în „Memoirs de la société imperiale des Antiquaires de France”, tom 5, Paris, p. 217.
- [27] Lejean, G. (1861). *Ethnographie de la Turquie d’Europe*, Publisher: Gotha, J. Perthes, p. 35.
- [28] Arbore, Alexandru P. (1930). *Noi informațiuni etnografice, istorice și statistice asupra Dobrogei și a regiunilor basarabene învecinate Dunărei*, în „Analele Dobrogei”, anul XI, fasc. 1-12, pp. 65-94.
- [29] Tafrali, Orest (1921). *Apărarea României Trans-Danubiene în străinătate*, în „Analele Dobrogei”, anul II, no. 1, pp. 1-29.
- [30] Helgiu, V. (1920). *Școala primară din Dobrogea în curs de 40 de ani (1879 - 1919)*, în „Analele Dobrogei”, anul I, nr. 2, pp. 231-263.
- [31] Lebrun, Francis (1918). *La Dobroudja – Esquisse historique, géographique, ethnographique et statistique*, Librairie Félix Alcan, Paris, p. 10.
- [32] Tafrali, Orest (1921). *Apărarea României Trans-Danubiene în străinătate*, în „Analele Dobrogei”, anul II, no. 1, pp. 1-29.
- [33] Lebrun, Francis (1918). *La Dobroudja – Esquisse historique, géographique, ethnographique et statistique*, Librairie Félix Alcan, Paris, p. 11.
- [34] Lebrun, Francis (1918). *La Dobroudja – Esquisse historique, géographique, ethnographique et statistique*, Librairie Félix Alcan, Paris, p. 12.
- [35] Roman, Ioan N. (1922). *Drepturile, sacrificiile și munca noastră în Dobrogea; față de pretențiile Bulgarilor asupra ei*, în „Analele Dobrogei”, anul III, no. 4, pp. 444-498.
- [36] Brătescu, Constantin (1928). *Dobrogea - 1878/1928; cincizeci de ani de viață românească*, regăsit în volumul cu același nume ce a văzut lumina tiparului cu ocazia centenarului dedicat re-anexării zonei Dobrogea, București, pp. 221-222.
- [37] Brătescu, Constantin (1919). *Cercetarea trecutului Dobrogei*, București, pp. 86-88.
- [38] Ionescu, M. D. (2012). *Dobrogea în pragul veacului al XX-lea*, București, Atelierele Grafice, 1904, pp. 648-649, reeditare, Editura Tipo Moldova.
- [39] Ibram, Nuredin (1998). *Comunitatea musulmană din Dobrogea– Repere de viață spirituală*, Constanța, Editura Ex Ponto, pp. 107-128.
- [40] Rădulescu, Adrian și Bitoleanu, Ion (1998). *Istoria Dobrogei*, Constanța Editura Ex Ponto, pp. 288-289.
- [41] Rădulescu, Adrian și Bitoleanu, Ion (1998). *Istoria Dobrogei*, Constanța Editura Ex Ponto, pp. 288-289.
- [42] Delavrancea, Barbu-Ștefănescu (1970). *Șapte zile la Constanța. Note constănțene. Memoriu „Pro Nasone”*, în Delavrancea, Barbu-Ștefănescu, Opere, vol. 6, București, pp. 121-129.
- [43] Ciornea, Carmen (2017). *Sandu Tudor și asociațiile studențești creștine din România interbelică*, București, Editura Eikon, p. 127.